

Sørum-Speilet

I dette nummeret:

**Odd Skullerud:
Da Norge og Sverige
hadde felles konge**

**Leif Mathisen: De eldste
kirkene i Sørum og
Blaker**

**Svein Sandnes:
Tanker rundt
"kaffelars"**

**Kristian Lieungh:
Oppvekst på Melvold i
Frogner i
mellomkrigs-tida
Del 48: Ski**

**J. Stortrøen:
Blakersangen**

**Bokmelding:
Blaker Vannverk 50 år**

**Sørum i 1743 (8):
Indvaanernes
egenskaber**

**J. Gjørum:
Akershus fylkes
veghistorie; Blaker og
Sørum, del 2**

<http://sorum.historielag.no>

Kjære medlem,

”Er det noen som husker Erik Vea
fra NM på skøyter i ’73.

Er det noen som vet hvor han ble av?

Gikk han hjem? Gikk han rundetiden ned?”

Teksten er av Jo Næsbø. Framført av gruppa Di Derre. På
plata Gym i 1996.

Nå bør ingen lenger være i tvil om hvor Erik Vea
befinner seg. Han er blitt kultursjef i Sørum kommune. Og vi
som befinner oss på den mer kulturelle delen av kultur-
kontorets ansvarsområder er ikke det ringeste bekymret for at
det er kommet en aktiv idrettsmann i kultursjefstolen. Vi
håper han blir sittende der til han eventuelt går av med
pensjon i juni 2018.

I sine tiltredelsesintervjuer med lokalavisene viser
Erik Vea at han allerede gjennom sitt årsvikariat har satt seg
inn i hva som er de største utfordringene i Sørum. Han vet at
museumsjernbanen Tertitten er Sørums største kultur-
attraksjon. Og han skjønner at Sørumbåten er det største
kulturminnefunn vi hittil har registrert, og at kommunen har
utnyttet denne muligheten til å markedsføre seg svært dårlig.
Vi er sikre på at Erik Vea vil skaffe Sørum den kultur-
minneplanen vi nå i over et decennium har ventet på. Han har
til og med oppdaget de kulturskatter Guttorm Guttormsgaard
har samlet på Blaker Meieri, og som riktig turnert kan bli et
trekkplaster for kulturinteresserte sammen med Skansen.

Poenget i teksten til Jo Nesbø er at han i 1973 trodde
han hadde fått en ny helt. Et ubeskrevet blad som med runde-
tid 36,8 på første runde på 5000 meter sprakk ettertrykkelig.
”For han prøvde på noe han umulig kunne greie.”

Tankene går til en annen populær norsk platetekst.
Skrevet av Idar Lind. Framført av D.D.E. på albumet ”Rai.
Rai” fra 1993. ”Det umulige e mulig”:

”Vi vesst at det va mulig det umulige.

Vindmølla gi tapt for Don Quijote.

Vi trudd på det utrulige

på Soria Moria slott.”

Vi ønsker Erik Vea
til lykke med ansettelsen
som kultursjef i Sørum,
og gleder oss til et
spennende samarbeid.
Som innledning på
samarbeidet spør vi:
Hvordan skal vi best ta
vare på 52 lensekar i
Glomma?

Artikler nr. 6 – 2006
– 12. årgang

Da Norge og Sverige hadde felles konge

Vi har lagt markeringen av 100-års-jubiléet for oppløsning av unionen med Sverige bak oss, men trekker likevel gjerne fram det faktum at det lenge ble arbeidet for at unionskongen på sine reiser til Christiania skulle overnatte på Blaker Skanse. Odd Skullerud forteller både om dette og andre lokalhistoriske episoder knyttet til kongene.

Året 1814 står som et merkeår i Norges-historien. Ved Kielfreden 14. januar avsto kong Fredrik 6. Norge til kongen av Sverige. Den dansk-norske helstaten, som hadde bestått i nærmere 400 år, ble dermed sprengt. Norge ville helst blitt helt selvstendig alt da. Det mente også stattholderen i Norge, den danske prins Christian Fredrik. Med dette som grunnlag ble Riksforsamlingen på Eidsvoll åpnet 11. april for å gi landet en grunnlov. Den ble ferdig 17. mai. Da valgte også Riksforsamlingen Christian Fredrik til konge.

Sverige krevde at betingelsene i Kielfreden skulle oppfylles. Det ble en krigstilstand mellom Norge og Sverige fra 28. juli til 14. august. Men forhandlinger tok til 10. august i Moss, og fire dager senere ble den såkalte Mossekonvensjonen undertegnet. Den svenske regjering godtok 17.mai-grunnloven. Christian Fredrik samtykket i å innkalle ekstraordinært Storting til å forhandle om en union med Sverige samtidig som han skulle legge sin makt i Stortingets hender.

Christian Fredrik abdiserte 10. oktober, og 20. oktober godtok Stortinget unionen med Sverige. Kong Karl 13., som hadde vært Sveriges konge fra 1809, ble 4. november 1814 valgt til konge også i Norge. Norges status ble da et selvstendig rike i personalunion med Sverige.

Med Karl 13. begynte en kongerekke på fem som vi hadde felles med Sverige: Karl 13. var til 1818. Så Karl Johan fra da til 1844. Deretter fulgte Oscar 1., 1844-1859; Karl 15. 1859-1872, og Oscar 2. fra 1872 og fram til unionsoppløsningen i 1905.

Kongens bolig i Christiania

Disse kongene bodde i Stockholm, men det måtte jo bli mye pendling mellom Stockholm og Oslo, eller Christiania, som byen het den gang. Om de lange reisene og litt om hva som var oppe da kongene var i Norge, er det grunn til å komme nærmere inn på. Reisene kunne være besværlige, særlig vinterstid. Det var ikke noe fram og tilbake på dagen i de tider.

I den første tida bodde kongen i Paléet. Karl Johan påpekte allerede i 1822 nødvendigheten av en passende bolig for statens overhode, og hadde selv lagt ned grunnstenen til Slottet i 1825. Men det stod ikke ferdig før i 1848, og det var etter hans tid. Den første kongen som kunne ta slottet i Christiania i bruk var Oscar 1. Han nøyde seg ikke bare med ett slott. I årene 1847-52 lot han også bygge lystslottet Oscarshall ved Frognerkilen på Bygdøy.

Kongenes reiser Stockholm-Christiania

I boken "Blaker, Skansen og Skolen" nevner Georg Brochmann at det gang på gang var på tale å innrede Blaker Skanse til kvarter for kongen på hans reiser mellom Stockholm og Christiania. Det ville blitt en passende dagsreise med hesteskyss til eller fra den norske hovedstaden. Dette var en tid etter at Skansen var nedlagt som festning.

Skansen ble ikke ansett som sikkert sted til opphold for kongen og hans reisefølge. I åra 1823 og 24 hadde det vinters tid vært synlige revner i jordskorpen på Skansen. Svære knald hørtes forut. Hendelsene gjentok seg flere dager i februar 1827. Sprekken gikk da tvers igjennom hele Skansen under hovedbygningen og laden og gjennom brønnen. Det oppstod en formening om at Blaker Skanse var beliggende på rasutsatt terreng om kortere eller lengre tid kunne gli ut i Glomma, i likhet med det som i en fjern fortid hendte med jordmasser i Skansens nærmeste naboskap nordover.

I 1820-åra kunne det være enda manglende stabilisering av jordmasser som ble tilført ved anlegget i 1683 av Skansen som festning. Etter tida som rent

festningsverk kunne løvtrær slippes til på tunet og vollene. Større og mindre løvtrær, som på Skansen i dag, har med lange og tette røtter bundet ytre skråninger, og løvverket har forbruk av vann i en grad som virker regulerende i forholdet mellom nedbær og ilesigene i terrenggrunnen.

Ellers var den vanskelige overfarten over Glomma ved Blaker et moment til ugunst for Blaker Skanse som kvarter for kongen. I bygdebok for Aurskog og Blaker skriver Eyvind Lillevold: Futen kalte i 1760 Blakersundet ”som ligger mellom to store og farlige fosser, det besværligste og på sine tider farligste sundsted som her i nærheten og måskje i Norge finnes.”

Karl Johan på Blaker Skanse

En gang på begynnelsen av 1820-åra var Karl Johan med følge på Blaker Skanse for å kontrollere om hans befaling om festningenes nedleggelse var fulgt. Da kongen gikk rundt på vollene og fikk se at alt var gjort i henhold til hans ønske, ble han i godt humør, forteller oberst Scheel, kommandant på Blaker Skanse ved demoleringen.

Ved dette kongebesøket på Blaker Skanse var Kommandantboligen relativt ny, fra 1811, så kongen kunne se at der kunne legges til rette for ham og hans følge under reiser til Norge.

Stattholderen i Norge, grev J.A. Sandels, var med under befaringen kongen hadde på Skansen. I et brev Karl Johan skrev til stattholderen i november 1823, la han også fram forslag om en ny mellomriksvei som skulle gå mellom Eda og Blaker over Skillingmark og Krokfoss. ”Ved å åpne for en ferdselslinje umiddelbart mellom Eda og Blaker vil man kunne korte veien mellom Stockholm og Christiania med 5-6 mil og dessuten yte god hjelp til Eidskog og Setskog og andre norske distrikter som sokner til Värmland.” Om Blaker skrev Hans Majestet: ”Omegnen av dette sted og det dertil hørende lille landstrøk er meget behagelig, og jeg ville være meget glad over der å ta et kort opphold under mine reiser i Norge.” Igjen er det Eyvind Lillevold som

har kunnskap om kong Karl Johans brev til stattholderen, og bygdebokredaktøren for bygdebok for Aurskog og Blaker har det fra historikeren Yngvar Nielsen.

Sandels skrev tilbake til kong Karl Johan at han skulle sende ut en ingeniør-offiser til veiundersøkelser. Men Sandels forhastet seg ikke, og noen mellomriksvei Eda – Blaker ble det i alle fall ikke. Kong Karl Johan kunne ikke ha festet seg ved utsagnet etter vinteren 1823 om Blaker Skanses beliggenhet på usikker grunn, ettersom han nettopp det året satte fram ønsket om Skansen som oppholdssted under sine reiser i Norge.

Kong Karl Johan var tolv ganger i Norge i sin regjeringstid. Han kom dels over Halden og dels over Kongsvinger. Historikeren professor Sverre Steen har i verket ”Det frie Norge” berettet om kong Karl Johans reise Stockholm – Christiania 6. til 21. desember 1838. Reisen nådde Halden 18. desember. Til kongens følge, hvor befant seg blant flere autoriteter også tre svenske statsråder, var det rekvirert 77 skysshester, til kongen selv og medfølgende oppvarning 50.

Kongen hadde et stort reisefølge

I boka ”Det gamle skyssstellet” fra 1986 har universitetsstipendiat ved UiO Bjarne Rogan beretninger om skyss for de kongelige. Hesteholdere kunne ha bekymringer: ”Jeg husker så godt fra min barndom, hvilket oppstyr det ble på garden, når lensmannen kom og krevde skyss for Karl Johan på hans gjennomreise fra Kongsvinger til Christiania,” forteller en odøling, født 1820. ”Kongen var bekjent for å kjøre uvørent med hestene, så folk nølte med å levere hester. Men det var nå ikke råd for annet enn ut måtte de, om ikke de sprekeste unghestene ble sendt.” I avisene klaget folk over at svenskekuskene kjørte så hester stupte i vegen.

Det kunne nok vært mulig å skaffe skysshester til en tenkt rute for kongen fra riksgrensen i Setskog gjennom Høland, Aurskog, Blaker og Sørumsund til Frogner. Atter til Lillevold: ”Skyssplikten ble det lempet

atskillig på etter 1814, men i visse høve gjaldt den fortsatt, som når kongen var uten og reiste. For eksempel i februar 1845, da Oscar 1. og hans gemalinne besøkte Christiania, fikk lensmannen i Aurskog ordre om at den dagen kongen kom, skulle det skaffes til skyss-skiftet søndre Mo i Sørums 12 løse hester og 2 hester med langsleder og reip tidlig om morgenen og kl. 10 om formiddagen 8 løse hester, dessuten 2 hester med langsleder og reip og 6 reservehester." Dette da til en vinterreise da kongen kom over Kongsvinger.

Stort hestehold var nødvendig for landbruket og det gamle skyssstellet. Bjarne Rogan har med eksempler på at danskekongene på 1700-tallet hadde tilsagt 140 hester på skifta når de drog nordafjells. "Men dei svenske kongelege lei heller inga nød. Då kronprinsen med følgjet hans vitja Noreg i 1857, var det til saman ti landauarar og kalesjevogner i ekvipasjen, og framfor kvar vogn var det tre til fire hestar. Vidare var det åtte bagasje- og pakkvogner, og i tillegg skulle skyssbøndene stille med fem store vogner. Til dei 23 vognene måtte det tilseiest i alt 73 hestar for kvar mil. Reisefølgjet var tre personar frå kongefamilien, sju hofffolk, livmedicus og eit par offiserar medrekna, og ein tenarstab på 42 personar. Kronprinsfamilien måtte ha med seg alt, frå kammerfruer og –jomfruer, garderobemamsellar, kokker, konditor og kjellarmeister, til 17 lakeiar og seks kuskar. Bondehestane måtte slite for kongehuset! Men folk møtte mannjamt opp for å få eit glimt av kongefølgja når dei før framom, og hurraropa ljoma."

Det var kronprins Karl, fra 1859 kong Karl 15. i Sverige og Karl 4. i Norge, som foretok denne reisen. Han var blitt regent under kong Oscar 1.s sykdom, og hadde også overtatt funksjonen som stattholder i Norge etter Severin Løvenskiolds død i 1856.

Til kronprins Karls nærmeste rådgiver i Norge hadde kong Oscar 1. anbefalt Christian Birch-Reichenwald. Han var født på Blaker Skanse i 1814. Han hadde som barn hatt skolegang i Sverige. Han ble

amtman i Akershus amt i 1855 etter å ha hatt samme embete i Østfold fra 1847. I 1858 ble han statsråd. Hans alder i forhold til kronprinsen var høvelig. Kronprins Karl var født i 1826.

Når det nevnes at Blaker Skanse gang på gang var på tale som kvarter for kongen, kan det være at også Christian Birch-Reichenwald hadde tatt dette opp i forbindelse med kronprins Karls reiser i Norge. Men disse åra lå jo så nær i tid med jernbanens tilkomst.

Fra hest og vogn til jernbanetog

Det var nettopp Karl 15. som fikk oppleve den epokegjørende overgangen fra hesteskyss til jernbane. Kongsvingerbanen ble ferdig i 1862. Den ble forlenget til riksgrensen og forbundet med de svenske jernbaner i 1865.

Om åpningen av Kongsvingerbanen forteller Eyvind Lillevold i tredje bind av Aurskog og Blaker bygdebok: "Arbeidet på banen bød ikke på noen vansker, lett som terrenget var overalt, og driften gikk raskt fram. Storflommen i 1860 brakte nok noen forsinkelse, man regnet også (med) at den fordyret anlegget med 25.000 daler. Likevel kunne godstrafikken alt i januar 1862 tas opp mellom Lillestrøm og Blaker, fra juni samme år helt fram til Kongsvinger."

Fredag 3. oktober 1862 ble banen høytidelig åpnet av Karl 15. Dette var like etter de store stridigheter som revisjonen av unionsakten og om stattholderposten hadde voldt, og stemningen mellom konge og folk var ikke den varmeste. Men kongen kom likevel. Det var et utsøkt, men sterkt blandet selskap som fulgte åpningstoget; embetsmenn, stortingsmenn, ordførere i bygdene som banen gikk igjennom, kunstnere og for første gang referenter fra avisene.

Det høleregnet da festtoget gikk ut fra stasjonen i Christiania, men da det hadde passert Lillestrøm og kjørte inn på den nye banen, "fikk man en usigelig behagelig følelse som når man fra sterk sjøgang loses inn i smult vann", skrev Christianiapostens referent. Også ellers vanket det mye ros til

den nye jernbane, mye bedre enn Hovedbanen, det slingret ikke en gang i svingene!

Høydepunktet i festlighetene var på Kongsvinger, hvor stasjonen var pyntet fra ende til annen. Der kom kongen til og erklærte i en tale banen for åpnet. Etter en stor festmiddag, ble kongen med åpningstoget som skulle til Christiania. Kongen hadde to vogner til rådighet, en åpen kledd i rødt med girlandere og så den lukkede elegante kongevogna, ny for anledningen, silkekledd og med Karl 15.s initialer i gull.

Da toget gikk ut fra stasjonen, stod kongen i den åpne vogna og vinket begeistret til alle kanter. Borte var alle tegn på misstemning mellom majestetet og hans folk. Så satte høljeret inn på ny, og han var glad for å kunne søke ly og lune inne i salongvognas myke hynner. Hele veien innover stod folk og vinket til festtoget. De som fikk best glimt av kongen, var de som stod ved Fetsund. For over brua der gikk han til fots. Ikke fordi det kunne være noen fare for toget, men fordi kongen skulle få se Fetsundbrua, dette stolte byggverk på grensebanen.

Kong Karl 15. døde i 1872, og ble etterfulgt av sin yngre bror Oscar Fredrik. Oscar 2. kunne nytte jernbanen til alle sine besøk i Norge inntil unionsoppløsningen i 1905. Kjent er historien om hans ankomst til Blaker omkring 1875, og oppdagelsen av at det rene norske flagget var heist. Historien om dette kan du lese i boka "Blaker, Skansen og Skolen".

Odd Skullerud "Blaker, Skansen og Skolen" Flott julegave til alle kjente

Odd Skullerud nevner i sin artikkel boka til Georg Brochmann, "Blaker, Skansen og Skolen", som ble utgitt i ny og utvidet utgave av Blaker og Sørums historielag i 2004 under redaksjon av Svein Sandnes.

Med sine mange fargebilder er boka en flott jule-gave til venner og kjente. Ordinær pris på boka er kr. 375,-, men

kjøper du den nå direkte gjennom historielaget, får du den for kr. 300,-.

De eldste kirkene i Sørums og Blaker

Etter at Olav den hellige hadde slått raumerne ved Nitelva i Skedsmo, vedtok de kristendommen. Sagaen framstiller romerikingene som noen av de hardeste mostanderne til Olav den hellige. Kongens program gikk ikke bare ut på å kristne nordmennene, men også å befeste kongedømmet, og det er ikke godt å si hva romerikingene mislikte mest.

Både kongemakt og kirke var klar over at kristendommen ikke kunne innføres med maktmidler, og at det å skifte sinn og ta en ny tro var en langvarig prosess som først og fremst fordret kristen veiledning. Derfor bidrog kongen til at det snarest mulig skulle reises fylkeskirker (tridjungs-kirker) rundt omkring på landet. Særlig under Olav Kyrres regjering (1066-1093) gikk kirkebyggingen raskt fram.

Fylkeskirkene skulle fungere som misjonssentra og hovedkirker i hvert sitt distrikt inntil hver bygd fikk sin kirke og sogneinndeling ble gjennomført. Sognekirker ble, etter hvert som kristendommen ble befestet, bygd i de enkelte bygdene. Det ble også bygd en del høgendekirker – mindre kirker som ble bekostet av private.

På Romerike ble det bygd tre fylkeskirker, en for hver tridjong; Sørums Ullensaker og Nes. Fylkeskirkene hadde rang foran sognekirkene og skulle bekostes av kongen. Det er ikke bevart beretning om når Sørums kirke ble bygd, men at kongen har medvirket, må en kunne slutte av at den ble bygd på storgården Sørums og nabogården i nord, Huseby, som må ha vært et kongsgods, ble utlagt til prestegård. Sørums prestegård har nok vært tilholdssted for presten så lenge kirken har eksistert.

I Magnus Erlinssøns saga beretter Snorre Sturlasson at Erling jarl (far til kong Magnus) og hans menn kom til Sørums kirke i 1166, og at presten inviterte Erling Jarl og hans menn til messe og gjestebud. I følge sagaen holdt presten messen på Rydjokul. Under gjestebudet ga prestene sterkt drikke og lot dem drikke dugelig, og imens sendte han bud til Hettesveinene, som var en opprørs-

flokk underborgerkrigen, som hadde blusset opp igjen. Hettesveinene nådde fram til Rydjokul på morgensiden, mens jarlen og hans menn var til ottesang. Hette-sveinene drog til gjestestuen og satte i hærrop og drepte noen som ikke hadde gått til ottesang. Da Erling og hans menn hørte ropet, sprang de til våpnene og tok veien ned til båtene og kom seg unna.

Gårdsnavnet Rydjokul er nå borte, men professor Andreas Holmsen mener det kan ha vært det opprinnelige navnet på Bingen. At ottesangen i følge Snorre ble holdt på Rydjokul, kan tyde på at det har vært en høgendekirke der, eller det kan være en forveksling med Sørum kirke.

I følge overleveringer i gamle sørums-slekter, skal det ha stått en kirke i nærheten av et jorde som i dag kalles Gølløken. Det kan i hvert fall slåes fast at det i Sørum ble bygd kirke så snart kristendommen fikk innpass på Romerike i løpet av tusenåret.

Imshaug kirke

Kirken lå på gården Imshaug, ca. 2 kilometer øst for hovedkirken. Nøyaktig hvor den har ligget, vet en ikke i dag, for det finnes ingen spor. Det er for så vidt ikke så rart ettersom det var en trekirke. Hans Fyhri skriver i en beretning fra 1938 at hans svigerfar, Hans Imshaug, så vidt kunne huske gravstedet. Dessverre opplyser han ikke hvor dette var. Antakelig lå den syd for vegen til Blakersund.

Imshaug kirke var nok en såkalt høgendekirke, altså en privat kirke, kanskje bygd av folket på Imshaug, for vi vet at det bodde storfolk på garden i middelalderen. Kirken har nok vært en stavkirke. Det viser de restene som er bevart. Et typisk trekk ved en stavkirke var at veggene bestod av loddrette planker som var felt inn i langsgående bjelker, altså helt annerledes enn lafteteknikken.. På den ene Imshauggården blir det fremdeles oppbevart to planker fra kirken, men disse er helt ødelagte.

Mer interessant er en portalplanke. Denne planken har rike utskjæringer med planteranker og dragefigurer. Det finnes bilde av planken i bygdeboka. Denne planken har hatt en underlig skjebne. Den ble brukt som gulvplanke i et stabbur på garden. Den var lagt med den utskjærte (ornerte) siden ned og

var synlig under staburet. Over planken lå det en saltbinge, og etter hvert trengte saltet gjennom planken slik at kuene på gården kunne slikke i seg salt når de kom til gards for mjølking. Ornamentene ble på den måten ganske slitt. Hans Imshaug solgte planken til Universitetets oldsaksamling, hvor den fremdeles oppbevares, i 1901.

De to veggplankene og portalplanken er de eneste restene som finnes av stavkirker på Romerike. Roar Huaglid skriver i bygdeboka for Sørum at Imshaug stavkirke må høre med til den tidligste gruppen av stavkirker fra 1100-årene. Den var vigslet til Jomfru Maria. Det er et minne til på Imshaug om kirken, eller iallfall gravplassen. På gården oppbevares et usedvanlig fint hjulkors. Roar Hauglid mener det kan ha vært kirkespiret fordi det minner mye om spiret på Frogner gamle kirke. Karakteren er middelaldersk både i formen og den tynne materialvirkningen. Han sier videre at etter den utskårne portalen og spiret å dømme, må det ha vært en vakker liten stavkirke. Håkon Christie har en annen tolkning: Han mener det antakelig er et gravkors. Det finnes også bilde av hjulkorset i bygdeboka, og den pryder omslaget på første bind av den nye byhdeboka.

Kirken hadde egen prest, for i biskop Eysteins jordebok (Rødeboka) fra 1393 er nevnt hva kirken eide av jordegods ”til presttækunne og swa ser til uphalz”. Dette skulle bety at godset var til disposisjon for en prest og til vedlikehold. Imshaug kirke er altså nevnt i Rødeboka i 1393 med egen prest. Det betyr sannsynligvis at kirken overlevde svartedauden i 1350. To hundre år seinere, i 1591 og 1598, foretok biskopen i Oslo, Jens Nilssøn, visitasreiser i sitt bispedømme. Av kirkene nevner han at Sørum hovedkirke og Frogner annekskirke ”er ved god makt”. Om Imshaug kapell, som han skriver, sier han at det er ”aldeles øde”. Hvis kirken virkelig overlevde svartedauden, er den vel blitt nedlagt ved reformasjonen i 1536, kanskje før.

Skea kirke

Kirken på gården Skea, ca. 2 kilometer nord for hovedkirken. Den omtales som sognekirke i Suderheims tridjung i Diplomatarium Norvegicum i 1412, men nevnes ikke i biskop

Jens Milssøns visitasbøker fra 1590-årene, og er vel nedlagt eller revet ved reformasjonen. Jonas Ramus, som var kappelan i Sørum, beskriver i sin bok "Noriges Beskrivelse", som utkom i 1715, en fint utbygget laftebygning på gården, men den har neppe noe med kirken å gjøre.

Kirketomten forsvant antakelig i 1768 i det store Skeafallet hvor 200 dekar og alle gårdens hus forsvant. Raset skjedde om natten, og 25 mennesker, hvorav 16 omkom, fulgte med i skredet.

Det er ikke kjent når kirken ble bygd eller om den hadde egen prest. Noe jordgods må vel kirken ha hatt, men dette ble sannsynligvis overført til en av de andre kirkene, antakelig Sørum kirke.

Asak kirke

Kirken var sognekirke og lå på gården Asak, ca. 5 kilometer nord for hovedkirken.

Professor Rygh skriver om kirken:

"Undertiden kaldtes den Ingiridar-Asaka Kirkia til Adskillelse fra Gudleifs-Asaka Kirkia i Skedsmo, disse Benævnelser maa skrive sig fra de Personer, som havde stiftet Kirkene, eller ogsaa fra Personer, som eiede de Gaarde, hvorpaa Kirkene stod, og efter hvad Gaardene en Tid kaldtes."

I omtalen av gården Presterud like nord for Asak sier han: "Dette navn lige i Nærheten af den gamle Asak kirke, i forening med den Plads, hvorpaa Gaarden anføres i Rødebogen (RB) i listen over denne Kirkes Gods, vækker Formodning om denne Kirke engang i Tiden har havt sin egen Præst, som har boet på denne Gaard." Kirken må være nedlagt før eller ved reformasjonen.

Jens Kraft nevner 1820 at det på gården Asak "formenes at have staaet en Kirke, da en Tidlang nogle Levninger af en Altertavle. Kirkedører med mer havdes i Behold på Gaarden, og man endnu anviser et Stykke Jord, som fører Navn af Kirkebakken, samt har sagn om Kirkegaard m.v."

Døren som nevnes kan være den samme som stod på nordre Asak og som i følge Johan Asaks beskrivelse hadde smijern med middelalderkarakter. Døren gikk med da låven brant i 1926.

Refsum kirke

Kirken lå på gården Refsum ca. 6 kilometer nordvest for hovedkirken, 1 kilometer unna Asak kirke. Kirken omtales i RB 1393 og 1400 som Rifseims Kirkia. I biskop Jens Nilssøns register fra 1590-årene oppføres den som "øde", og ble vel antakelig revet før eller i forbindelse med reformasjonen.

Navnet Kirkejordet på et av jordene på Søndre Refsum angir kanskje kirkens beliggenhet, men ut over det er det ingen spor av den.

Frogner gamle kirke

Når det gjelder tidfestelse for oppførsel av Frogner kirke, er det en ganske sikker tidsangivelse. Etter brannen i 1918 kom det i kalkpussen på sydveggen i koret til syne en runeinnskrift. Innskriften er av professor Magnus Olsen tydet til følgende: "Gud signe den mann som gjorde og den som gjøre lot, det er Erling Lo(ftsson).

Denne Erling var vel byggherren, som også var bonde på gården Frogner (Fraunar). Kirken har vel derfor opprinnelig vært en høgendeskirke. Runeinnskriften dateres av professor Magnus Olsen til ca. 1200, eller muligens noe tidligere. Første gang kirken er nevnt skriftlig, er 1347 i DN.

Etter brannen 1918 ble kirken liggende som ruin i mange år. Rehabiliteringsarbeidet ble satt i gang i 1936 etter godkjenning fra riksantikvaren. Kirken var ferdig restaurert til 800-års jubiléet i 1981.

Blaker kirke

Den første kirke ble gjerne kalt Fors eller Foss kirke. Når den ble bygd, er det ingen som vet, men første gang den er omtalt er i 1352. Den lå sannsynligvis på vestsiden av vegen for den nåværende kirke.

Kirken var bygd av stein. Det forteller to av kirkedørene, som oppbevares ved Universitetets Oldsaksamling. De er alt for breie til å ha sittet i en stavkirke, sier forskerne. Steinkirken hadde på den ene langsiden et tilbygg, antakelig av tre. Det rummet våpenhus under og et tårn med spir over.

På den andre langsiden hadde kirken et kor, som var skilt fra kirken ved et gitter av tre. Dette koret ble også kalt for sanghuset.

Som et minne om kirken er de to dørene som er oppbevart på oldsaksamlingen og døpefonten av stein, som fortsatt står i den nåværende kirken.

Kirken hadde, som det framgår av Rødeboka (RB), kirkegods. Det var også egen prest og prestegård, sannsynligvis Kjølstad.

Leif Mathisen

Litteraturliste:

RB "Den Røde Bog" – Biskop Eysteins Jordebog
J.N.N. – Biskop Jens Nilssøns Visitasbøker
D.N. – Diplomatarium Norvegicum
Norges Beskrivelse – Kiøbenhavn 1715 – Jonas Ramus
Frogner gamle kirke, 1981 – Sigurd Stenslet
Forsvunne kirker – Sigrid og Håkon Christie
Sørum kirke, 1966 – Sigrid og Håkon Christie
Blaker kirke, 1931 – Blaker Menighetsråd

Tanker rundt "kaffelars"

21. desember i år er det 125 år siden Blaker kjerke ble innviet. Dette var den tredje kjerka på Foss, og Blaker menighetsråd ønsket i den forbindelse å markere jubiléet med en utstilling i kjerka. De spurte historielaget om vi ville medvirke til utstillingen. Til tross for knapp tid tilbød vi oss å være med på å lage tekstene til utstillingen.

Undertegnede påtok seg med hjelp av Odd Skullerud å gjøre jobben, som kan beskues i Blaker kirke fra 4. november til 14. januar. (Menighetsrådet har fått lov til å vise fram den gamle altertavla fra den andre kjerka i Blaker. Den står til vanlig på Norsk Folkemuseum, og er alene verdt et besøk.)

Under arbeidet med utstillingen kom jeg igjen over opplysningen om at Blaker kjerke i katolsk tid var viet til Laurentius, skytshelgen for diakoner, de fattige, kullbrennere, brannmenn, kokker, bakere, strykere, vaskere, kafévertter, ølbryggere, forvaltere, glassmestere, elever, studenter, arkivarer og bibliotekarer. I følge den katolske kirke hjelper det å vende seg til Laurentius når det gjelder brannskader, ild, feber, ryggsmarter, heksekudd og isjias, og mot skjærsildens kvaler.

Legenden forteller at St. Laurentius kom fra Toledo i Spania og var erkediakon og skattmester hos pave Sixtus 2. i Roma da en forfølgelse brøt ut under keiser Valerian i år 258. Da pave Sixtus den 6. august ble ført av sted av soldatene, brøt Laurentius ut i

gråt fordi han måtte leve og vennen fikk dra til paradiset. Men paven beroliget ham og sa at han ville følge etter om tre dager, og befalte ham å utbetale Kirkens skatter til de fattige. Keiseren ville ha Kirkens skatt, men Laurentius ba om tre dager for å samle Kirkens skatter. De brukte han til å dele ut Kirkens verdier til de fattige, samlet sammen tusener av spedalske, blinde og syke, fattige, enker og foreldreløse og gamle. Han sa til keiseren: Se her er Kirkens skatt! Da ble keiseren så rasende at han bestemte at denne frekke diakonen skulle lide en langsom og smertefull død. Han fikk Laurentius arrestert, lagt på en rist og langsomt stekt over svak varme. Leende skal Laurentius ha sagt til keiseren: "Nå, din stakkar, er den ene siden stekt. Vend på steken!" Og glad for å ha blitt funnet verdig til den evige glede, takket han Gud, ba for Romas omvendelse og døde.

Dødsdatoen 10. august ble siden 354 feiret i den katolske kirke. Laurentius var en av de mest kjente helgener i Norden. Mange kjerker, og også katedralen i Lund, var viet til ham. Hans minnedag er avmerket på den norske primstaven med ei rist som larsok. Da skulle alt høyet være i hus.

På Østlandet spådde været denne dagen hvordan været ville bli gjennom vinteren. På Jæren ble jonsok regnet som første høstdag. Blomsten ljåblom, som blomstrer i slåtten, kalles enkelte steder for larsokblom.

Lavrans, Lars og Lasse har navnedag den 10. august, og er navneformer som er avledet av det latinske Laurentius.

Men hvor kommer så kaffekjelen inn i bildet? Mens jeg jobbet med teksten til utstillingen, hørte jeg i Språkteigen på P2 Sylfest Lomheim gi en forklaring på betegnelsen "kaffelars" om gamle kaffekjeler. Han mente det kom av St. Laurentius, som jo etter tradisjonen var blitt grundig brent over svak varme, akkurat som de gamle kaffekjelene som hang over grua. Men siden kaffen først kom i bruk på slutten av 1600-tallet, måtte altså fortellingen om den hellige Laurentius ha holdt seg levende i norsk folkeminne så lenge.

Nok et bevis på at arbeidet med lokalhistorisk materiale kan føre en langt av sted.

Svein Sandnes

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida

Del 48: Ski

Da jeg var liten, stod det flere par gamle og nyere ski i tredje etasje på stabburet hjemme. De eldste av dem var fra den tiden far og brødrene hans vokste opp. De skiene var både lange, brede og tunge. I alle disse gamle skiene var det en spalte tvers gjennom der hvor bindingene skulle sitte. Denne spalten svekket skiene mye, og det ble ofte brudd der. Gjennom denne spalten var det satt inn et solid flatt jern som var brettet opp på begge sider til støtte for støvlen. Øverst på jernet var det ei spalte, og der var det festet en tårem. Under den ble tuppen av støvlen stukket inn, og på det ene skiparet, som var av ask, var det hele bindingen. Enkelt og greit, men kanskje ikke særlig solid. Det andre paret var av selje. De skiene var svært myke og smidige og hadde bindinger av spanskør. Det ble siden satt andre bindinger på dem, og jeg brukte de skiene en del.

Stavene til de eldste skiene var svært enkle, for til hvert par hørte det bare en lang stav. Til de nyere skiene hørte bambusstaver med trinser av lærremmer med en ring av bambus ytterst. Slike skistaver var i bruk like fram til krigen, og også etterpå, men nå er de museums-gjenstander. Skulle noen komme med slike ski og staver i løypene i dag, ville nok folk sperre øynene opp.

Før min tid hadde de eldre søsknene mine fått ski av lønn, og en snekker i bygda hadde lagd dem. De var i forskjellige lengder, men nokså korte. De var brede og stive, og alle hadde de en såkalt "sukker-bit" på tuppen. Skiene hadde "Huitfeldt-bindinger", og var gulmalte med sorte og hvite striper. Bindingene var laget av lærremmer og hadde en strammeanordning på yttersiden bak til å åpne og lukke.

Etter hvert som søsknene mine ble større, fikk de nye og lengre ski, og da fikk jeg overta de gamle etter dem. På den måten

gikk det til etter at jeg var konfirmert, men så ville også jeg ha nye ski, og ikke bare bruke gammelt utstyr.

En gang jeg var med far på torget i Lillestrøm, kjørte vi etter torgtid bort til Volla Skifabrikk for å se på nye ski til meg. Da kjøpte jeg ski i hicori med Huitfeldt bindinger. De skiene brukte jeg flere vintre, og da de var utslitt, har jeg etter hvert kjøpt meg flere nye par.

På ettervinteren, når det var bra skiføre, gikk ofte broren min og jeg lange skiturur om søndagene når det var anledning til det. Skiutstyret var fremdeles ganske enkelt med Huitfeldt bindinger og bambusstaver. Skiene var jo heller ikke moderne etter nåtidens krav, men vi klarte oss godt med det vi hadde.

Skirenn arrangert av Frogner idrettslag

I blant arrangerte idrettslaget på Frogner langrenn. Det var ikke så lange løypene, de var vanligvis på ca. 10 kilometer. Det var i hvert fall langt nok for oss som hadde svært liten tid til å trene, og mer enn langt nok til at vi ble gjennomsvette. Premier ble det ikke mange av, men det var moro å være med likevel.

Smøreteknikken var vel heller ikke den beste, men slik var det vel for de fleste som var med. Noen ganger smurte vi så skiene ble bakglatte, og andre ganger kladdet det. Det var nesten verre.

Disse langrennene var bestandig på søndag. Om kvelden det gjerne premieutdeling i den vesle meierisalen på Frogner. Etterpå var det festlig samvær med dans, og det brukte å være hyggelig.

Så vidt jeg kan huske, var det i slutten av 1930-åra at Skiforeningen fikk i stand noe som het "merkerenn". Betingelsene for å få et merke, var slik at en løype på 10 kilometer måtte tilbakelegges under en viss maksimaltid. Den som greide det, fikk første gang et bronsemerke. Den samme vinteren hadde ingen anledning til å prøve å ta sølvmerket, som var det neste. Det forsøket måtte først gjøres neste vinter. Den som greide det da, kunne prøve å ta gullmerket vinteren etter der igjen.

I februar 1940 var det første gang broren min og jeg deltok i dette rennet. Det var start og innkomst på gårdsplassen på kommunelokalet på Nordli i Sørumsdal. Det var ganske mange deltakere, og så vidt jeg kan huske, greide alle å ta merket enten det var bronse eller sølv. Vi klarte bronsemerket begge to, og var på Nordli hele dagen. Om kvelden var det utdeling av merker, og etterpå var det som vanlig festlig samvær med dans.

Dette var både første og siste gang vi deltok i et merkerenn, for to måneder senere fikk vi uventet besøk fra Tyskland. I de neste fem år som krigen varte, var det ikke slike merkerenn i det hele tatt. For vårt vedkommende var det i hvert fall slutt med all konkurranse på ski.

Senere var jeg flere ganger på fjellet i vinterferien, og da ble det både mange og lange skiturer. Det var i grunnen koseligere enn å svette i en langrennsløype. Disse skiturene minnes jeg som noe opplevelselsesrikt og fint, som jeg er glad jeg har fått oppleve.

Kristian Lieungh

Blaker Vannverk AL 50 år

Konstituerende møte i A/L Blaker Vannverk ble holdt 25. mai 1956, og til 50-årsjubiléet i år ble det utgitt et enkelt 16 siders hefte i A4-format om vannverkets historie. Det er ikke noe forfatternavn knyttet til teksten i heftet og heller ikke oppgitt noe fotografnavn til de 8 fotografiene i heftet.

Vi får høre om opptakten til dannelsen av vannverket fra Blaker herredsstyre i 1947 valgte ei vassforsyningnemnd. Det hadde vært morsomt om forfatteren i denne forbindelse også hadde samlet inn noe materiale om tidligere forsøk på samordnet virksomhet for å skaffe vann i Blaker.

Det første ledningsnett ble lagt ut i løpet av to år. Ove Lund stod for gravearbeidet og Sørumsdal Rørleggerbedrift stod for rørlegging. Vannkilden var Asketjern, seinere også Steinstjern. 28% av investeringskostnadene ble dekket av Blaker kommune.

Det har vært en kraftig vekst i Blaker Vannverk, fra 157 andeler til dagens ca. 1100 andeler. Abonentene på Fyn og Rånåsfoss protesterte i 2005 mot vannkvaliteten, og fikk etter hvert en prøveordning med vann fra Nedre Romerike Vannverk.

Mye av jubileumsheftet må forstås på denne bakgrunn. I stedet for å gå inn i en tradisjonell historieskriving, er stilen tidvis argumenterende for å opprettholde Blaker Vannverk AL som selvstendig vannverk (Sørumsdal kommune har fattet vedtak om at samtlige innbyggere i kommunen bør knyttes til Nedre Romerike Vannverk.)

Heftet lærer oss mye om driften av vannverket, der ledningsnett med over 20 kilometer jern- og eternittør er noe noe av hovedproblemet. Disse skal nå skiftes ut, og styret regner med at vannkvaliteten vil bli vesentlig bedret ved dette.

All honnør til Blaker Vannverk for en informativ jubileumsberetning. Vi er etter lesning overbevist om at de tillitsvalgte vil satse på fremragende vannkvalitet. De kunne lett ha økt kvaliteten på heftet med en korrekturleser.

Svein Sandnes

Blakersangen

Forrige gang Reidun Andreassen gikk rusletur resulterte det i en artikkel om oppveksten i Blaker. Denne gang sender hun oss den Blakersangen lærer J. Stortrøen skrev en gang i mellomkrigstida.

Du kjære gamle bygd med dei mange hundre him.

Med åkerjord og skau inn gjennom lia.
Jeg glømmer aldri deg midt i styr og ståk og stim.

Deg bærer jeg nok med meg midt i stria.
Slik skal det alltid vera, slik vil det alltid bli.

Du blir hos meg bestandig i minnet all mi ti.
Ja. Blaker det er bygda som jeg minnes.

Her veit jeg far min sleit, og hu mor vart bøgd å grå.

Og sia har jeg prøvd å løfte arven.
Jeg vil at mata åker med tunge aks på strå.

Skal stå der over jorda etter far min.
Og mor som trøtna tidleg, skal minnes i mitt slit.
Je trur hu ser at nå har vi endelig røkki dit.
Som hu bestandig ville mens hu levde.

Jeg veit så godt at slitet på arbesplassa her.
I skauen, og på åkern og i smia.
Det glømmes nok med tia det vi har fått tel der.
Mens i mot målet andere sliter sia.
Men la det gro å vekse og glømmes at jeg var.
Jeg veit je bar på børa slik som en vaksen kar.
Og rolig skal jeg ligge der å kvile.

Og ennå har jeg vårsol og fuglesang i li.
Og lange lyse netter over jorda.
Jeg hører trekkspell-låten ei natt ved Sankthansti.
Og minnes at tel jenta mi var orda:
I natt så kan du danse, imorra er det dag.
Og sammen skal vi vinne, så mangt et stille slag.
For du må ta at rommet etter mor di.

La elvesuset synge, på veg mot store hav.
La jord og skau og tjønn få ligge stille.
I bygda veit vi alle vi har et daglig kav.
Men det var jo den vegen slekta ville.
Noen følgjer elvesusen på den lange veg.
Andre fester rot i bygda slik som du og jeg.
Men tankene hos alle er i Blaker.

J. Stortrøen

I Sørums-Speilet nr. 5, 1998, presenterte Kjell H. Huseby oss for Sørumsangen skrevet av Nicolai Grude i 1933. Denne var det ingen som kjente melodien til inntil sønnen Ragnar S. Grude i 1990 tok initiativet til at det ble utlyst en konkurranse gjennom Indre Akershus Blad om beste melodi til teksten. Inger Lise Melnes og Kjell H. Huseby foreslo å bruke folkevise-melodien "Oss har gjort kva gjerast skulde".

Reidun Andreassen nevner ikke noe om en melodi til Blakersangen. Derfor vil vi gjerne høre om det er andre som har vært

med på å synge lærer Stortrøens Blakersang og som kan fortelle oss hvilken melodi den ble sunget på.

Sørums i 1743 (8)

Vi vil i Sørums-Speilet trykke de mest relevante svarene fra den undersøkelsen Danske Kanselli i 1743 sendte ut til embetsmenn i Danmark-Norge. I dette nummer er det spørsmål 18 som blir besvart.

18. Indvaanernes egenskaber, inclination og ungeferlige tall, hver amts og kiøbstæds døde og fødte i nogle af de sidste aar. Dernest behøves af hvert amt, en saa tilforladerlig som fuldstendig fortegnelse, nemlig: Navn og tall

Også på dette spørsmål er det stiftsamtmann Fredrik Otto von Rapp som gir det mest omfattende svar. Her får vi også på alle nivåer dokumentert katastrofeårene 1741 og 1742 i form av dødstall.

”Det er noget wandskelig at jndlade sig med een beskrivelse over jndbyggernes egenskab og jnclination, thi den er saa ulige at ingen fast slutning kand giøres.

Dette maa mand dog i almindelighed lade dette stifts jndbyggere til berømmelse, at de ere ærekiere, og holde sig det for een stoer skaar i deres reputation at foretage noget som kand gjøre dem nedrige og uanseelige. Men ligesom ingen slutning er saa almindelig, at den joe har sine exeptioner, saa produceres også iblant de subjecta som degenererer fra den solide wej, og den norske nations almindelige egenskab. Mand kunde og wel lægge denne anmærkning til, at den solide ærekiærhed som følger den norske nations almindelige egenskab. Mand kunde og wel lægge denne anmærkning til, at den solide ærekiærhed som følger den norske nation varierer til een slags overmod, der foraarsager een ødslere levemaade, men som mand derhos iche kand andet enn tillegge en general den norske nation. Med fødte goede naturens gaver, een reen hierne og hurtig begreb, saa maa det andet holdes for een følge effter den

almindelige slutning at blant goede findes og onde.

Jndbyggerne ere icke alle af een complection, men mand kand mercke at wed søekandterne ere folck j almindelighed smaa af wæxt, icke heller stoere af alder, derimod ere indbyggerne j amted, som boer i Oplandene større og meere robuste end andre, ja ere meere taalige imod kulde om vinteren, og kand liide meget ont, med ringe og snart ingen forphlegning. Deraf uddrager mand den slutning, at søens usunde damper, inficerer lufften wed søekandterne, at den ej er saa goed for jndbyggerne som lufften i sig self, dertil bringer de fra søekandten liggende stæder, een bedre og sundere clima.

Dette maa ellers tillegges i henseende til jnclinationen, at jndbyggerne jnclinerer ligesom de ere i omstændigheder til. Een kiøbmand driver sit kiøbmandskab med største omhyggelighed for at nære sig, een haandwerksmand passer sin profession, og een bonde dyrker sin jord. Wed den sidste er dette at erindre, at mangen bondegaard bedre kunde blive dreven, og bonden bedre leve derpaa derso hand i stæden for at hugge, fløde, laage og berge tømmer i elvene hvormed hand fordriver tiiden, dyrked sin jord, thi det har mand exempel paa at een goed agerdyrkere lever bedre end det slags som ligge i elver og strømme med tømmerdrift omendskiønt den første aj kand fortiene den 3de deel saa mange penge som den sidste hvilchet dog er een uforanderlig sag, baade i henseende at denne tømmer og borddrift er det som indhøster Hans Majestæts told og tiende som og at det er een ting for posteriteten hvorved landet skal have sit ophold og levebrød.

Men at komme til den generelle omstændighed j henseende til jndbyggernes hovedegenskaber og jnclination, da kand dette legges dem til berømmelse, at de giærne attraae og søger at conservere deres forfædres troskab og tapperhed for kongen og riget, som de bryster sig af og historierne bærer widne om, og hvorom mand j dette seculo har adskillige prøver.

Og som nationen er meget inventieus, har mand og iblant den gemeene bondestand funden mange wirtuosi og kunstlere, der har excelleret udi adskillige widenskaber og kunstarbeide. Mand finder og hos drenge og børn af den norske bondestand j almindelighed meere forstand og politnesse end hos gamle bønderfolck i andre land.

Dette maa illigemaade anføres som een egenskab det for lang tiid siden war indprændted i qvindekiønnet i Walders, sc. at deres qvindfolck icke skulle siunge i kierkerne, og det fordi de hafde den wantroe, at de ej fick saa goed buedrott eller gave af deres creature som naar de taugde stille.

Een wantroe er denne: som j hvor grof den end har wæret dog har hærsket een lang tiid, men nu gandske udrøddet.

Her udi AGGERSHUUS STIFFT er Anno 1740 fødte 8904 mennisker og dødde 8089 [mennisker].

Anno 1741 fødte 8381 mennisker og dødde 11446 [mennisker].

Anno 1742 fødte 6786 mennisker og dødde 17690 [mennisker].

Ann0 1743 fødte 7784 mennisker og dødde 8783 [mennisker].”

På dette spørgsmål svarer lagmann Peter Vogt med henvisning til ”præstesketet”:

”Indvaanernes egenskaber, inclination og tall, samt føde og døde, er noged, som fra præstesketet best kand gives underrætning om.”

Heller ikke sorenskriver Niels Lembach i Nedre Romerike sorenskriveri oppgir noen eksakte befolkningstall:

”Jndwaanerne vill encougeres [skal trolig være encourageres (fransk) oppmuntres], og bedre med kierlighed og sagtmodighed omgaaes, end med grovhet og haardhet at worde tractered, har god naturell til adskillige slags arbeide og fatiqver, naar de paa den fornuftige maad[e] andwiises, dog

er det nationen ligesom medfødt, at de icke gierne will wiige f[ra] forfædrenes skiche, endskiønt disse tiide[rs] wiidenskab og praxis kand tilweyebringe langt bædre og nyttigere indretninger udj de øeconomiske omstend[ig]heder, som forfædrene have forhen wæret skiuellet og forborgen.”

Sogneprest Abelsted i Sørum gir nøyaktige tall for fødte og døde i Sørum:

”Indvaanernes eegenskaber er adskillige, ligesom og deris inclination kand vere, baade til got og ondt..

Her udj sognet er ungefær 220 familier, naar gaardbrugere, huusmænd og andre gifte persohner beregnes.

Udj aaret	1741 er her føde 52 døde 72
	1742 er her føde 23 døde 177
	1743 er her føde 41 døde 26
	1744 er her føde 58 døde 18.”

Sogneprest Lange i Aurskog leverer på samme måte:

”Indvaanernes eegenskaber, inclination er her, som kand i almindelighed criticeres om den norske nation, alleene det haver jeg befundet, at de ere naturligvis i medgang mest stolte og trættekiære, i modgang ondt fordragelige, naar de føjes, goddædige, ellers modvillige.

Deres ungefærlige tal kand gaae til hen imod 2000.

Udi aaret 1739 ere fødte 82 døde 40, i aaret 1740 ere fødte 63 døde 60, i aaret 1741 ere fødte 64 døde 136, i aaret 1742 ere fødte 31 døde 224.”

Akershus fylkes veghistorie Blaker og Sørum, del 2

I 1954 utkom Akershus fylkes veghistorie ført i pennen av ingeniør J. Gjærum. Vi startet i forrige nummer av Sørum-Speilet opp en artikkelserie på 9 artikler hvor vi vil trykke den delen av dette verket som omfatter kommunene Blaker og Sørum. Vi

fortsetter her med mer om vegnettet i Blaker.

Blaker-Eid-Sandnes-Nes grense

I gamle dager var det en gårdsveg på østsiden av Glomma mellom Blakersund-Eid-Nitteberg-Hagen-Flaen-Fossberg og Sandnes til Nes grense. Denne veg ble ikke opptatt i roteinndelingen i 1826.

Noen utbedring av denne veg kan ikke sees å være utført i det 19. århundre.

I juni 1899 ble det foretatt en undersøkelse fra Jomfrubakken over Eid-Sandnes som i en lengde av 4.380 m var beregnet til kr. 25.800,-.

Men dette prosjektet er bare delvis opparbeidet i forbindelse med det senere planlagte.

Først 1912 begynte distriktet ved Sandnes med å opparbeide en veg med private midler bl.a. ble kr. 1.100,- fra Aurskog Sparebank stilt til rådighet for dette arbeid.

I 1916 var det på denne måten planert, grøftet og gruset 2.000 m. Da det fremdeles gjensto 1.300 m før vegen var ført fram til Eid, søker vegkomitéen A. Kroken og J. Sannes på vegne av distriktet – gjennom herredstyret – amtstinget om et bidrag til denne gjennomgangsveg. Denne søknad ble avslått, men fikk senere bidrag, da hele planen ble besluttet utført.

Amtsingeniørens plan av 22. des. 1915 for det hele prosjekt Blaker stasjon-Eid-Sandnes-Nes grense var beregnet å koste kr. 99.000.-.

Blaker herredstyre besluttet 18. jan. 1918 å opparbeide hele strekningen Blaker stasjon til Nes grense. Anlegget ble avlevert 9. aug. 1920. Omkostningene ble kr. 97.221,75.

Fylkestinget bevilget i 1921 ¼ bidrag.

Rånåsfoss bru

I 1918, da Akershus Elektrisitetsverk begynte med å bygge ut Rånåsfossen, ble det bl.a. oppført en provisorisk hengebru over Glomma ovenfor fossen.

Denne provisoriske hengebru, som hadde en lengde av 183 m og kjøre- og gangbane på 2 meters bredde, tok sikte på å formidle den lettere transport under utbygging av kraftanlegget.

Den 10. sept. 1921 meddeler Akershus Elektrisitetsverk i brev til Vegvesenet at det er en forutsetning at Rånåsfoss bru overdras til de interesserte kommuner vederlagsfritt.

På denne tid var Sørums og Nes herreder i sving med forbindelsesveger på vestsiden av Glomma som tok sikte på at Rånåsfoss bru skulle bli bindeleddet over Glomma til Rånåsfoss jernbanestasjon.

Imidlertid var overingeniøren for vegvesenet meget betenkelig på å overta Rånåsfoss bru, da den var alt for svakt bygget.

Overingeniørens forslag til ombygging av brua forelå for fylkestinget i 1922. Innledningsvis peker overingeniøren på at brua må tas ned og ombygges. Med 3 meters bredde vil ombyggingen av brua koste kr. 195.000,-. Samtidig hadde overingeniøren antydning av fordelingen av anleggsomkostningene mellom de 3 interesserte kommuner Sørums, Blaker og Nes.

Sørums herredstyre besluttet 3. mai 1923 å gå med på 40% som av overingeniøren foreslått.

Blaker herredstyre i møte 5. mai s.å. kunne ikke gå lenger enn til 15% av utgiftene.

Nes herredstyre behandlet i møte 7. mai s.å. saken, og besluttet å gå med på inntil 25%.

Fordellingsgrunnlaget av de påregnede omkostninger for ombyggingen av Rånåsfoss bru var således i første omgang ikke i orden. Men i 1927 ble spørsmålet ordnet på den måte at Akershus Elektrisitetsverk overtok 1/3 part av anleggsomkostningene. Av de resterende overslag kr. 130.000,- overtar fylket 1/3, og resten overtas av Sørums 35%, Blaker 20% og Nes 45%.

Ombyggingsarbeidet av Rånåsfoss bru, som ble iverksatt 7. april 1927, var ferdig s.å.

Veg til Blaker Skanse

Ny veg opp til Blaker Skanse var av styret for Blaker husflidsskole drøftet i 1921. Saken ble forelagt for Kirkedepartementet, som i brev av 2. juli s.å. meddeler at det er enig med skolens styre i å gå sammen med Blaker kommune om å få omlagt adkomstvegen til Blaker Skanse. Den gamle veg til Blaker Skanse var bygget i 1684.

På foranledning av Blaker formannskap av 25. jan. 1922 foretok vegvesenet høsten 1926 en undersøkelse av ovennevnte vegprosjekt. Resultatet av denne undersøkelse, som forelå 21. mai 1927, viser at vegen ville få en lengde av 300 m og koste kr. 8.600,-. Det var da forutsatt en maksimalstigning 1:10, 4 m kjørebredde og grusdekke.

Omleggingen til Blaker Skanse ble utført i 1928.

Arm til Rånåsfoss bru

I forbindelse med ombyggingen av Rånåsfoss bru ble det anlagt ny veg fram til Rånåsfoss stasjon og opp til Landhandleriet. I 1929 gjensto å få en tidsmessig vegforbindelse med bygdevegen Blaker-Eid-Sandnes.

Blaker herredstyre besluttet i møte 22. febr. 1930 å oppta ovennevnte vegstykke ca. 600 m som offentlig bygdeveg til vedlikehold av Blaker kommune fra 1. jan 1930.

Blaker herredstyre søker 10. mars 1939 om fylkesbidrag til omlegging av den bratte bakke i bygdevegen ved Rånåsfoss og utbedring av sving ved Rånåsfoss skole.

Partiet hadde en lengde på 700 m og beregnet å koste kr. 30.000,-.

Dette anlegg var ferdig sommeren 1945. Omkostningene ble kr. 35.904,-. I 1939 bevilget fylkestinget ¼ bidrag til anlegget.

Rånåsfoss bru – Haga

Høsten 1927 ble det fra plankryssingen med Kongsvingerbanen og nordover i en lengde av 200 m iverksatt et vegarbeid som var forutsatt skulle være et ledd i den fremtidige ”Hagaveg”.

Dette parti, som var beregnet å koste kr. 5.400,-, var på det nærmeste ferdig høsten 1929. Anleggsutgiftene ble kr. 9.565,-.

Resten av denne veg i en lengde av 1.320 m ble opptatt som offentlig veg fra 1. jan. 1934.

Rennespillet-Staurhaugen-Nes grense

Denne veg ble rotelagt 5. mai 1826. ”Fra Hovedveien ved Rendspillet om Størhaugen til Pladsen Kuland mod Næs – Sogns Grændse” er anført å ha en lengde av 6.273 alen.

Noen større utbedringer på denne vegstrekningen kan ikke sees å være utført.

Fra 1. juli 1937 er partiet omklassifisert som riksveg og vedlikeholdet overtatt av staten.

Huseby-Staurhaugen

Sannsynligheten taler for at det i strøket Huseby til Staurhaugen har vært en slags vegforbindelse fra det 13. årh. Bl.a. som kirkeveg og adkomstveg til Blaker sund.

Nevnte vegstrekning ble rotelagt 5. mai 1826 og er i fortegnelsen oppført som bygdeveg nr. 2. Dessuten er det bl.a. anført:

”Fra Hovedvegen ved Kjends-Grinden om Thoreid til Pladsen Størhougen paa Bøigdevei No 3.”

Noen utbedring av denne vegruten kan ikke sees å være drøftet før omkring 1900, da Aurskog herredstyre i møte 1. des. 1899 anmodet amtsingeniøren om å foreta en undersøkelse av Brudalsbakken (Jomfrubakken).

Resultatet av denne undersøkelsen som forelå 5. uni 1901, viste at omleggingen av Brudalsbakken var beregnet å koste kr. 1.850,- for en lengde av 290 m og med et stigningsforhold 1:12.

Imidlertid kom ikke arbeidet med å omlegge Brudalsbakken i gang før i 1911.

Ved anbudsmøte 13. mai 1911 ble planeringsarbeidet overdradd til kontraktør Paul O. Jacobsen for kr. 900,-, og dette var ferdig 1. nov. s.å.

På foranledning av herredstyret i møte 1. des. 1899 foretok amtsingeniøren en undersøkelse av Smørdalsbakken (Mæhlibakken) 31. aug. 1900. – Omkostningene ble beregnet til kr. 1.200,- for en lengde av 190 m og med et stigningsforhold 1:12.

Den 28. mai 1917 søkte en del interesserte i dette distriktet herredstyret om å få Nesvegen utbedret. Søkerne hadde særlig tenkt på omlegging av Slorabakken, Melibakkene, Smørdal- og Brudalsbakkene. Alternativt fremhevet de interesserte en vegforbindelse over Myrmellem til Eid på den nye veg Blaker-Eid-Rånåsfoss.

I herredstyremøte 22. sept. s.å. ble saken drøftet og samtidig besluttet en å anmode amtsingeniøren om å undersøke de nevnte linjer.

Resultatet av disse undersøkelser som forelå 2. april 1921, viser følgende: Eid-Thoreid-Fjuk 3.920 m kr. 129.600,-. Eid-Staurhaugen 3.904 m kr. 118.200,-.

Det er da for begge vedkommende regnet med bru over Kjernsmoelva til en utgift av kr. 8.700,- samt med 4 m kjørebredde og største stigning 1:15.

En del av dette vegprosjektet kom først i gang i 1926.

Omlegging av Smørdalsbakken ble igjen drøftet av formannskapet i møte 9. nov. 1925, og samtidig besluttet det å anmode overingeniøren for vegvesenet om å legge fram plan og omkostningsoverslag for Smørdals- og Slorabakken.

Resten av denne planlegging forelå 28. nov. s.å. og oversikten viser følgende: Smørdalsbakken 395 m kr. 16.000,-. Slorabakken 520 m kr. 13.600,-.

Det var da under forutsetning av 4,5 m kjørebredde og et stigningsforhold av 1:15.

Denne sak forelå til behandling i Blaker herredstyre 8. des. 1925 som samtidig besluttet å iverksette ekstraordinær arbeidsdrift med å omlegge nevnte bakker.

Arbeidet, som begynte i jan. 1926, var avsluttet høsten 1927. Omkostningene ble i overensstemmelse med overslaget kr. 29.600,-.

Fylkestinget bevilget i 1926 ¼ bidrag.

I 1947 ble Slora bru ombygget.

Armoen-Stensrud bru

Denne ca. 3.000 m lange veg som forbinder riksveg Haldenvegen ved Armoen med bygdevegen ved Mørk stasjon, ble opptatt som bygdeveg i 1945.

Imidlertid var det på denne strekning to bakkepartier, nemlig Ånerud og Kville, som ble forlangt utbedret. For en samlet lengde av 1.000 m var omkostningene beregnet til kr. 25.000,-, forutsetning av en maksimalstigning 1:12 og 5 m kjørebredde.

Fylkestinget bevilget i 1947 ¼ bidrag til nevnte bakkeomlegging. Arbeidet er ikke kommet i gang. (I 1954, red. anm.)

Skugstad-Kvevli-Mork-Aurskog grense

Denne veg ble rotelagt i 1826 som bygdeveg nr. 4. Veggen hadde den gang en lengde av 8.145 alen.

Utbedring av Kvevlibakken ble foretatt i 1898. Arbeidet var beregnet å koste kr. 2.500,- for en lengde av 260 m.

Ombyggingen av Jødals bru ble utført i 1907. Arbeidet ble utført av kontraktør Johan A. Olsen for kr. 1.800,-. Ved utbedring av Jødalsbakken i 1936 ble brua ombygget til en større stikkrenne.

Stensruds bru ble ombygget i 1909. Ved anbudsmøte 7. nov. 1908 ble arbeidet overdradd til kontraktør Paul O. Jacobsen for kr. 1.500,-.

På foranledning av Blaker herredstyre i møte 5. mars 1934 foretok vegvesenet en undersøkelse av Saghaug- og Bergerbakkene som ligger på bygdevegen mellom Skugstad – Kvevli.

Denne undersøkelse resulterte i at en omlegging av nevnte bakker i en lengde av 560 m var beregnet å koste kr. 22.300,- under forutsetning av 4,5 m kjørebredde og et stigningsforhold 1:15. Overslaget

omfatter ny bru ved Sandhaug med kr. 9.700,-.

Fylkesbidrag ¼ ble bevilget i 1934.

I 1936 aktet kommunen å utbedre resten av vegen Skugstad-Mork. Omkostningene er beregnet til kr. 100.000,- for en lengde på 5.000 m med samme vegbredde og stigningsforhold som for Saghaug- og Bergerbakkene.

Etter at en rekke utbedringer av bakker, bruer og stikkrenner er utført, er arbeidet foreløpig innstilt. Pr. juli 1943 er opparbeidet kr. 59.940,-.

Vegvedlikeholdet

Vegvedlikeholdet i Blaker har vært ordnet på samme måte som omhandlet under avsnittet ”Aurskog herred”.

Roteinndelingen av 5. mai 1826 som er nærmere omhandlet under ”Aurskog herred” ble på ny prøvet i møte på ”Thingstedet Haugrim” 10. mars 1827. Møtet ble også da ledet av veginspektør Ingier for å høre

”Almuens Formening angaaende Andragende ved Lændsmand Haneborgs Skrivelse af 19de Juni 1826 om Forandring i den under 5te Mai f.Å. i dennes Protocol indskrevne Rodeinddelings Forretning angaaende hvorledes Bygdevei – Broerne skulle vedligeholdes.”

Noen nevneverdig endring ble ikke foretatt i det sistnevnte møte. Dog ble det nærmere presisert at:

”Samtlige Broer paa Bygdeveiene vedligeholdes af den Rode paa hvilke Stykker av Veien Broene Falder.”

Dette forhold med vedlikeholdet av bruene som påhvilde vegstykkehaverne eller roten, var også gjort gjeldende i roteinndelingen av 9. sept. 1874.

Vegnettet pr. 1. januar 1948

Riksveger:

Haldenvegen.....12,2 km

Nesvegen..... 4,1 km 16,3 km

Fylkesveger:

Fossmo-Blaker..... 1,2 km

Bygdeveger:

Blaker-Rånåsfoss-Nes 5,7 km

Huseby-Staurhaugen 4,7 km

Skugstad-Mørk-Aurskog 7,0 km
Sandbakken-Aurskog gr. 0,8 km
Armoen-Stensrud bru 3,0 km 21,2 km
Til sammen 38,7 km
=====

Mork – Lia sag (Vigernesvegen)

Blaker herredstyre besluttet 30. okt. 1947 å oppta den private veg (Vigernesvegen) som offentlig bygdeveg.

Denne veg er 2.090 m. Søknaden ble av fylkesvegstyret godkjent 2. sept. 1948 under forutsetning av en del utbedringer.

Skogsbilvegen Jødal - Krokstad

På foranledning av ordføreren foretok vegvesenets ingeniører sammen med de interesserte en befarings den 27. nov. 1939 av ovennevnte skogsveg.

Vegvesenet har på grunnlag av denne befarings satt opp et skjønnsmessig overslag for utbedring av denne 4.400 m lange veg. Under forutsetning av vegdekke av grus i 3 m bredde og et stigningsforhold 1:10 ble omkostningene anslått til kr. 24.400,-. Herav på Solli bru kr. 4.000,-.

Noen utbedring etter vegvesenets plan er ennå (1954, red. anm.) ikke utført.

J. Gjærum

Gaver til historielaget

Fra Aslaug Bollette Egner, født 1910, død 2006, har historielaget mottatt kr. 5.000,- til vedlikehold av gamleskolen på Vølneberg. Det samme beløpet fikk vi også i 1984, da vi begynte restaureringen.

Av dødsboet har vi også fått to gamle aviser; Fedrelandet fra 04.11.1892 og Kristiania-posten fra 10.11.1894. En tavle med lover av kong Karl 21.06.1860 og en almanakk, søndenfjelske utgave fra 1899. Et skolebilde fra 1920, hvor navnene er skrevet på baksida.

Tidligere har vi mottatt et bilde av hennes far – Gulbrand Kristiansen, 1836-1914. Han var lærer på Vølneberg skole 1878-1904, og bildet hans henger i skolestua. Vi har også fått en trekopp.

Fra Svein Gulbrandsen på Grønvold i Sørums har historielaget fått en kornrense-

maskin levert av Heyerdahl & Co, Kristiania.

Fra Berit Nordsvæen har vi mottatt en høvel og ei grindsag fra Vesterskaun skole, hvor hennes mann var skolestyrer.

Mange takk for gavene!

Trygve Sæther

Regn, regn, det regner i dag

Det sitatet, fritt etter Jan Erik Vold, passet utrolig godt på 18. mai 2006, da vi skulle gå fra Lørenfallet til Vølneberg og tilbake med Leif Mathisen som guide. Været til tross, det møtte opp ni deltakere.

Turen gikk fra Norumskjelleren til Mjønerudfossen. Stedet Norumskjelleren har sitt navn fra en jordkjeller som lå i bakkeskråningen der hvor vegen til Norumgardene tar av fra Såkrokingsvegen (Egnervegen).

Navneforskere har ikke kunnet forbinde Norum-navnet med noe naturfenomen. Det betyr egentlig noe innsnevret, trangt og lite. Vi bruker jo ordet den dag i dag om et lite barn – et lite nor. Mathisen ville likevel være så dristig at han ville forbinde Norumnavnet med innsnevringen av Rømua ved Mjønerudfossen. Og før det ble utført sprengingsarbeider i fossen var det enda mer innsnevring av elveløpet enn det er nå.

Norum er opp gjennom historien blitt delt opp i mange smågarder. I de seinere åra er det imidlertid skjedd noen sammen-slåinger igjen, så et par av eiendommene peker seg i dag ut som større enn de andre.

Det har bare vært en husmannsplass under Norum, nemlig Toppenhaug, som lå på en bakketopp ovenfor Hoelsbekken og Rømua.

Den gamle vegen til Såkroken gikk over Norum og krysset dalføret som er delet mellom Norum og Vølnergardene. Langs denne vegen ligger det noen små gravhauger i et skogområde som tilhører Iverstua.

I Mjønerudfossen var det både sag og mølle, og kvennvegen om Norum var viktig, da det her var kvennvatn nok til helårsdrift. På motsatt side av elva og fossen heter garden Mjønerud, og dette har tydeligvis vært bosted for mølleren.

På grunn av været ble det en rask retur til Norumskjelleren.

Kaare Svarstad

Vi får dessverre ikke plass til referatet fra rusleturen 26. juni langs Skjeabekken fra Prestegarden til Berg. Det kommer i Sørum-Speilet nummer 1 2007. Red.

Blaker og Sørum historielag også vil gi stoff til Sørum-Speilet.

Vi er også interessert i debatt og kommentarer i tilknytning til det stoffet vi presenterer. Til orientering finner du nedenfor utgivelsesdatoene og innleveringsfristene (i parentes) for utgivelsene i 2007:

Sørum-Speilet i 2007

Vi har heller ikke neste år planer om å endre utgivelsestakt og format på Sørum-Speilet. De faste seriene vil fortsette: Kristian Lieunghs minner fra oppveksten i Frogner, J. Gjørums detaljerte veghistorie og svarene myndighetspersoner i vårt distrikt i 1743 sendte Danske Kanselli.

Sitter du med kildemateriale som kan danne grunnlaget for en artikkel, håper vi du tar kontakt. Ellers har vi forventninger om at etableringen av et slektshistorisk utvalg i

Nr. 1 – 2007 – 22. januar (8. januar)

Nr. 2 – 2007 – 12. mars (26. februar)

Nr. 3 – 2007 – 29. mai (14. mai)

Nr. 4 – 2007 – 13. august (30. juni)

Nr. 5 – 2007 – 24. september (10. sept.)

Nr. 6 – 2007 – 3. desember (19. november)

Vi ønsker alle historielagets medlemmer en riktig god jul og et godt nytt år!

Sørum-Speilet

Artikler fra Blaker og Sørum historielag

redigeres av Svein Sandnes
Returadresse: Svein Sandnes, Eidsvegen 1,
1927 RÅNÅSFOSS

B